Nardurus maritimus (eenzijdig baardgras) in Nieuwpoort (W.-Vl., België), nieuw in Vlaanderen

Marc Leten

Agentschap voor Natuur en Bos, buitendienst West-Vlaanderen, Provinciale dienst West-Vlaanderen, Jacob van Maerlantgebouw, Koning Albert I-laan 1/2 bus 74, 8200 Brugge (Sint-Michiels)
[marc.leten@lne.vlaanderen.be]

Illustratie van de auteur

Abstract. – *Nardurus maritimus*, new to Flanders, in Nieuwpoort (prov. West-Vlaanderen). In May 2007 a small population of *Nardurus maritimus* was found in the dunes of the military camp 'Kwartier Lombartsijde' in Nieuwpoort. As previous records proved to be erroneous, this is the first verified record of the species in Flanders. The species was found in a more or less natural grey dune vegetation, but as other southern alien species exist on the grounds of the military camp, the indigenous nature and permanence of the population remain uncertain.

Résumé. – *Nardurus maritimus*, nouveau pour la Flandre, à Nieuport (prov. Flandre occidentale). En mai 2007 une petite population de *Nardurus maritimus* était trouvée dans les dunes du camp militaire de Lombartsijde à Nieuport. Comme les mentions antérieures de l'espèce étaient erronées, c'est probablement la première observation de l'espèce en Flandre. La plante se trouvait dans une végétation de dune sèche plus au moins naturelle, mais comme d'autres xénophytes méridionales sont signalés dans le camp militaire, l'indigénat et le maintien de la population restent incertains.

Inleiding

Tijdens een werkbezoek aan de duinen van het Kwartier Lombartsijde in Nieuwpoort, een militair domein in beheer bij het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), werd op 28 mei 2007 een kleine populatie van *Nardurus maritimus* (L.) Murb. (eenzijdig baardgras) gevonden (Maritiem district, IFBL C1.41.12). Herbariummateriaal werd gecontroleerd en bevestigd door F. Verloove & J. Lambinon en gedeponeerd in BR (ML070528/H1).

De soort werd gevonden op een Z-georiënteerde helling waar enkele jaren eerder een populierenaanplant was verwijderd. Het is momenteel een open grazige vegetatie met *Ammophila arenaria*, *Carex arenaria* en een aantal therofyten (Figuur 1). Enige weken na de waarneming werd de helling sterk geërodeerd door hevige regenval en in 2008 of later werd de soort niet meer teruggevonden op deze plaats en al evenmin elders in het gebied (zij het dat de meer geürbaniseerde delen van het Kwartier slechts zeer beperkt werden onderzocht).

De verspreiding van *Nardurus maritimus*

Nardurus maritimus is een mediterrane en zuid-atlantische soort (Lambinon & Verloove 2012) die tot in Noord-Frankrijk (Dpt. Pas-de-Calais, Aisne, Marne, Bas-Rhin, …; www.tela-botanica.org) voorkomt. In België is de soort gekend sinds 1820 (Dumortier & P. Michel) uit het Belgische Maasdistrict (Comblain-au-Pont, Esneux, Namur, Olloy-sur-Viroin, …; Van Rompaey & Delvosalle 1979), waar zij momenteel nog slechts zeer zeldzaam voorkomt (Roly, Hourpes; Saintenoy-Simon 2006). Vanaf 1989 is de soort gekend van de duinen van Mont-St.-Frieux in Dannes (Fr., Pas-de-Calais; Mercier 2001) en recenter ook van een aantal terrils in Noord-Frankrijk (Verloove & Vandenberghe 2002; Toussaint *et al.* 2008). De soort is zeker niet specifiek kustgebonden en komt in Frankrijk verspreid over vrijwel het gehele grondgebied voor.

Een recente eerdere opgave van *N. maritimus* uit de Vlaamse duinen (Lambinon 2005) in De Panne (Houtsaegerduinen) bleek het gevolg van verwarring met een vrijwel onvertakte, betreden vorm van *Vulpia myuros*. Dergelijke standplaatsvormen komen wel vaker voor in de kustduinen, maar blijven steeds herkenbaar aan de gesteelde aartjes. Daarnaast is er ook een oudere literatuuropgave van Massart (1912; sub *Festuca unilateralis* Coss. et Germ.), in een droge duinpanne tussen de Hoge Blekker en St.-Idesbald (Koksijde). Het is verleidelijk om een herbariumexemplaar uit BR (inventarisnummer 1157890: "s.loc., s.d., rec. J. Massart, vidit J. Auquier") als een meer concrete weergave hiervan te beschouwen. Magnel (1921) verwijst evenwel naar het gegeven van Massart

Figuur 1. *De Z-geëxposeerde duinhelling waar* Nardurus maritimus *werd waargenomen, met de stobbenresten van de enkele jaren eerder gekapte populieren en op de voorgrond een vochtige duinpanne (09.01.2007).*

als “la plante prise, en 1912, pour *Festuca maritima* L. = *Festuca unilateralis* Schrad., a disparu. J’avais d’ailleurs reconnu en la réexaminant attentivement sur des exemplaires plus développés, en 1914, que c’était, en réalité, *Festuca sciurioides* Roth. [= *Vulpia bromoides*] variété *gracilis* Lange”. Auquier (1977) determineerde herbariummateriaal dat vrijwel zeker naar de opgaven van Massart en Magnel verwijst (“dune sèche, Coxyde, 24 juin 1913”, herb. Madeleine Lefebvre, BR) uiteindelijk als *V. ambigua*, de eerste Belgische waarneming van deze soort. Tot nader order blijft het materiaal van Kwartier Lombartsijde dus de eerste zekere waarneming in Vlaanderen.

Het Kwartier Lombartsijde

De duinen van het Kwartier Lombartsijde waren lange tijd weinig toegankelijk en onbekend bij botanisten, maar sinds 2002 zijn ze in beheer bij ANB. Ze herbergen wel meer interessante soorten, zoals *Anacamptis pyramidalis*, *Blackstonia perfoliata*, *Carex distans*, *C. viridula*, *Centaurium littorale*, *Dactylorhiza fuchsii*, *D. incarnata*, *Epipactis helleborine* ssp. *neerlandica*, *E. palustris*, *Gentianella amarella* sensu Lambinon & Verloove (2012), *Himantoglossum hircinum*, *Onopordon acanthium*, *Ophioglossum vulgatum*, *Ophrys apifera*, *Orobanche caryophyllacea*, *O. purpurea*, *Parnassia palustris*, *Polygala vulgaris*, *Primula veris*, *Pyrola rotundifolia*, *Sagina nodosa*, *Trifolium scabrum*, enz. (wn. Hans Vansteenbrugge en Marc Leten).

Hoewel een klein deel van de kustzone tussen de schorren van de IJzermonding en Westende dus nog steeds een authentiek duinkarakter heeft behouden, met heel wat belangwekkende soorten, heeft het gebied in de laatste eeuw zeer grote landschappelijke veranderingen ondergaan: golfterrein vanaf 1911, ‘verwoest gewest’ in de Eerste Wereldoorlog en later lokaal vergraven, genivelleerd en zelfs deels overdekt met gebiedsvreemd materiaal, zonder dan nog de grote bebouwde oppervlakte van het Kwartier zelf in rekening te brengen. Een natuurtechnisch beheerplan (Degezelle & Hoffmann 2002) en gericht vegetatiebeheer (verwijderen van bosaanplant, plaggen, maaien, begrazen door schapen) garanderen inmiddels het behoud van de botanische diversiteit in de resterende duinen.

Opmerkelijk is dat in het Kwartier de afgelopen jaren ook enkele zuidelijke neofyten werden waargenomen: *Polycarpon tetraphyllum* (wn. M.L.: o.a. tussen de stoepstenen bij de Mess van de Officieren), *Herniaria hirsuta* (wn. Johan Devos) en *Verbascum virgatum* (wn. M.L.: nitrofiele zones aan de rand van het duingebied, met o.a. *Onopordon*). In tegenstelling tot de groeiplaats van *Nardurus*, betreft het in deze gevallen echter wel steeds duidelijk geürbaniseerde of sterk geruderaliseerde delen van het militair kamp. Het blijft opmerkelijk dat twee van deze drie soorten, net als *Nardurus*, ook de Noord-Franse mijnterrils hebben gekoloniseerd. Het loont allicht de moeite om, naast deze van het natuurgebied, ook de flora van het urbane deel van het Kwartier Lombartsijde aan een grondiger floristisch onderzoek te onderwerpen.

Oprukkende zuidelijke soorten

De laatste decennia hebben zich wel meer kortlevende, zuidelijke (gras-)soorten gevestigd of sterk uitgebreid langs de Vlaamse kust (Van Landuyt *et al.* 2006): *Vulpia ambigua*, *V. fasciculata*, *V. membranacea*, *Poa bulbosa*, *Bromus diandrus*, *Catapodium rigidum*, *Lagurus ovatus*, *Apera interrupta*, enz. Daar kunnen dicht bij onze grenzen, in Bray-Dunes, blijkbaar ook *Sporobolus indicus* (De Foucault 2008) en *Briza maxima* (mond. med. Franck Bedouet) aan toegevoegd worden. Veelal zijn zij in eerste in-

stantie duidelijk gerelateerd aan antropogene standplaatsen (wegbermen, braakliggende terreinen), waarna zij geleidelijk ook de helm- en mosduinen in de natuurgebieden koloniseren. Hoewel ecologisch en qua herkomstgebied niet zelden vrij vergelijkbaar, blijft hun indigeniteitstatus zeer wisselend: variërend van 'inheems' of 'ingeburgerd' tot 'met neiging tot inburgering' en '(elders) soms adv.'.

Of ook *Nardurus maritimus* in dit rijtje van zuidelijke wegbermneofyten thuishoort is echter niet zeker. Het blijft het meest waarschijnlijk dat de soort, net als vermoedelijk de bovenvermelde *Polycarpon tetraphyllum* enz., op enigerlei wijze is aangevoerd via de militaire begankenis in het Kwartier. Dat het militaire bedrijf eigenzinnige soortencombinaties kan voortbrengen, illustreert overigens de jonge duinpannenvegetatie vlakbij de *Nardurus*-helling met die ene pol *Molinia caerulea* tussen *Carex distans*, *C. viridula* en *Parnassia palustris*. Het is zeker ook niet zo dat *Nardurus* zich met deze voorlopig eenmalige vondst al een plaatsje heeft verworven in de lijst van wilde planten in Vlaanderen. De soort werd per slot van rekening niet meer op de oorspronkelijke vindplaats teruggevonden na 2007. Het is dan ook allerminst duidelijk of de waarneming van *Nardurus* in Nieuwpoort de voorbode is van een toekomstige kolonisatie van de Vlaamse duinen door alweer een nieuwe zuidelijke grassoort.

Literatuur

Auquier P. (1977) – Le genre Vulpia C.C.Gmel. (Poaceae) en Belgique. *Bull. Jard. Bot. Nat. Belg.* 47: 117-137.

De Foucault B. (2008) – Sporobolus indicus (L.) R. Brown (Sporobole tenace). *Le Jouet du vent* 20: 3.

Degezelle T. & Hoffmann M. (2002) – Natuurtechnisch beheersplan voor de duinen van het militair domein 'Kwartier Lombartsijde' te Nieuwpoort. Verslag van het Instituut voor Natuurbehoud 2002.25 in opdracht van Aminal, Afd. Natuur.

Lambinon J. (& coll.) (2005) – La cinquième édition de la « Nouvelle Flore » de la Belgique et des régions voisines. Commentaires taxonomiques, nomenclaturaux et chorologiques. *Dumortiera* 85-87: 1-94.

Lambinon J. & Verloove F. (2012) – Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines. Sixième édition. Meise, Jardin botanique national de Belgique.

Magnel L. (1921) – Compte rendu de l'herborisation de la Société royale de Botanique de Belgique les 8, 9 et 10 juin 1919. *Bull. Soc. roy. Bot. Belg.* 54: 175-189.

Massart J. (1912) – La cinquantième herborisation générale de la Société royale de Botanique de Belgique sur le littoral belge. *Bull. Soc. roy. Bot. Belg.* 51(1): 69-185.

Mercier D. (2001) – Découvertes et curiosités 2001. Nardurus maritimus (L.) Murb. *Le Jouet du Vent* 9: 3.

Saintenoy-Simon J. (& coll.) (2006) – Première liste des espèces rares, menacées et protégées de la Région Wallonne (Ptéridophytes et Spermatophytes). Version 1 (7/3/2006). http://biodiversite.wallonie.be/fr/plantes-protegees-et-menacees.html?IDC=3076

Toussaint B., Mercier D., Bedouet F., Hendoux F. & Duhamel F. (2008) – Flore de la France française. Bailleul, Centre régional de phytosociologie agréé Conservatoire botanique national de Bailleul.

Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruysse W. & De Beer D. (red.) (2006) – Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Brussel/Meise, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België en Flo.wer.

Van Rompaey E. & Delvosalle L. (1979) – Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora. Pteridofyten en Spermatofyten. 2e editie. Meise, Nationale Plantentuin van België.

Verloove F. & Vandenberghe C. (2002) – Nardurus maritimus dans la région minière du Nord de la France. *Dumortiera* 79: 24-25.